

УДК 327.323.3

МАЛЕЦЬ ОЛЕКСАНДР,

кандидат історичних наук,

Мукачівський державний університет, м. Мукачеве

ПОШУК "ТРЕТЬОГО ШЛЯХУ" В МІЖНАРОДНОМУ ЛІВОМУ РУСІ на початку 1920-х рр.

У статті розглянуто становище міжнародного лівого руху в умовах існування Версальської системи міжнародних відносин. На конкретних прикладах показані відмінності в ідеологічних принципах існування Комуністичного Інтернаціоналу та Соціалістичного Робітничого Інтернаціоналу. Особлива увага приділена процесам об'єднання учасників Бернського інтернаціоналу та Віденської спільноти. Зроблено висновки про те, що різні погляди на тактику та методи побудови соціалістичної держави стали на заваді об'єднанню учасників міжнародного соціалістичного руху та спричинили остаточний розкол у першій половині 1920-х рр.

Ключові слова: більшовизм; соціал-демократія; міжнародні відносини; інтернаціонал.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Перша світова війна 1914-1918 рр. поряд із руйнуванням усталеної системи міжнародних відносин призвела до гострих суспільно-політичних та соціально-економічних катаклізмів у Європі. У тих державах, де соціальні протиріччя набули особливої гостроти, гасла радикальної перебудови державного устрою набули революційного характеру. У таких умовах у міжнародному об'єднанні соціалістичних партій - II Інтернаціоналі - особливо яскраво проявився розкол, який досі існував лише у вигляді різноманітних ревізійністських течій. В умовах військового конфлікту такий розкол посилювався, оскільки учасники міжнародного соціалістичного руху опинилися по різні сторони лінії фронту, а сам II Інтернаціонал фактично перестав функціонувати. Із закінченням військових дій наявні в соціалістичному русі протиріччя залишилися нерозв'язаними, а його учасники намагалися виробити стратегію своєї подальшої діяльності в нових геополітичних умовах.

У радянський період науковці, розглядаючи розвиток міжнародного соціалістичного руху, переважно критикували ті ліві об'єднання та рухи, які не входили до Комуністичного Інтернаціоналу. Значною мірою це було продиктоване тотальною цензурою. Саме тому проблематика розвитку соціалістичного руху в Європі в міжвоєнний період, зокрема після завершення Першої світової війни, залишилась розглянутою дослідниками поверхово. Окремі аспекти діяльності соціалістичних рухів поза межами Комінтерну зображені в працях В. Фостера [12], П. Датта [4], С. Могилевського [10], О. Бухвіца [2], К. Маккензі [9].

В українській історіографії тема діяльності лівих рухів після завершення Першої світової війни залишається відкритою. Уже наявні історичні дослідження стосуються переважно тих політичних сил, які діяли на території України. Водночас поза увагою дослідників залишилися міжнародні об'єднання лівих партій - інтернаціонали, які розгорнули свою діяльність у повоєнній Європі. В умовах поглибленого інтересу до вітчизняної історії сучасне переосмислення подій 1920-х рр. на міжнародній арені, зокрема у політичній сфері, допоможе нам краще збагнути характер епохи та виявити чинники, що впливали на суспільно-політичний розвиток українських земель.

Метою статті є дослідження діяльності учасників міжнародного соціалістичного руху на початку 1920-х рр.,

спроб їх консолідації та зображення ключових відмінностей у їхній ідеології.

Виклад основного матеріалу. Ідеологічний розкол у міжнародному соціалістичному русі, який виник напередодні Першої світової війни, продовжував існувати й після її завершення. Із початком військових дій у Європі II Інтернаціонал припинив функціонувати. Найбільші та найавторитетніші в міжнародному робітничому русі соціалістичні партії опинилися в обох військових блоках та підтримали діяльність своїх урядів. Війна показала, що, незалежно від проголошених інтернаціональних гасел, серед більшості соціалістів домінувало прагнення захищати власну країну перед уявною чи реальною загрозою ззовні. В умовах, коли учасники міжнародного лівого руху потрапили у якість добровольців до окопів, виконання II Інтернаціоналом його функцій стало неможливим.

Під час військових дій соціалісти партій-учасників II Інтернаціоналу не зробили дієвих кроків у напрямку відновлення його діяльності. Проведені зустрічі соціалістів у Копенгагені та Лугано, а також лондонська конференція та віденська нарада, що відбулися в хронологічному проміжку між 1914 та 1918 роками, лише підтвердили, наскільки великою була відмінність у поглядах на питання війни і миру між соціал-демократами, що належали до обох військових блоків.

Учасники "революційної" та "центристської" течій у міжнародному соціалістичному русі не підтримали урядів своїх держав у війні та наполягали на необхідності використання військових дій для руйнування існуючого ладу. Вони критикували соціалістів, що погодились співпрацювати з так званими "буржуазними" урядами й у такий спосіб дискредитували ідеали марксизму. Ключовою в їхній діяльності стала теза ідеолога російських більшовиків В. Леніна про "крах II Інтернаціоналу". Намагаючись відмежуватися від II Інтернаціоналу, вони ініціювали проведення низки зустрічей, зокрема в окремий спеціальний з'їзд у швейцарському Циммервальді в 1915 р. та французькому Кенталі в 1916 р. які заклали основу до виникнення III (Комуністичного) Інтернаціоналу [13, с. 23-30].

На думку "правих" соціалістів, II Інтернаціонал переживав важкі часи через розірвання зв'язків між соціалістами обох військових блоків, а також через труднощі в комунікації із соціалістами нейтральних країн. У цілому вважалося, що із закінченням військових дій та ста-

білізацією міжнародного становища робітничого класу II Інтернаціонал і його керівні органи виконують своє статутне завдання [16, s. 7-15; 18, s. 13-19] та зможуть ввести організацію з глухого кута.

У лютому 1919 р. за ініціативою правих соціал-демократів держав-учасниць Антанти у швейцарському Берні було скликано міжнародну конференцію, покликану відновити єдність II Інтернаціоналу. Серед них були не лише праві соціал-демократи країн-переможців, переможених і нейтральних держав, але й низка представників так званих "центристських партій". Зазначимо, що від участі в конференції відмовилися майже всі організації революційних соціал-демократів. На заваді відновлення II Інтернаціоналу стала низка суперечностей, які здебільшого стосувалися пошуку "винних" у розв'язанні війни та оцінки Ліги Націй. У таких умовах у липні - серпні 1920 р. представники правого крила соціалістичного руху формально відновили діяльність II Інтернаціоналу. Його відновлення продемонструвало консолідацію правих соціал-реформістів та створення відновленого центру міжнародного робітничого руху.

Прихильники "революційного" крила міжнародного соціалістичного руху, як зазначалося, відмовилися від підтримки національних урядів та наполягали на використанні військових дій для здійснення "світової революції". Значною мірою в цьому їм сприяла міжнародна ситуація. В умовах революційних подій у Росії в 1917 р. російські більшовики зуміли поєднати крайній радикалізм із реалізацією сміливих соціальних проектів в умовах громадянської війни. Відсторонені від процесу відновлення II Інтернаціоналу через свої методи боротьби з політичними опонентами, вони поспішили оголосити про перемогу "пролетарської революції" в одній країні. Наступним завданням, за їхніми словами, мало стати поширення революції за межі Росії та здійснення "світової революції". З метою об'єднання прихильників таких ідей у березні 1919 р. було створено міжнародне об'єднання комуністичних партій - Комуністичний Інтернаціонал [3, с. 36-37].

Комінтерн розглядав себе не як федерацію національних партій, а як єдину комуністичну організацію, "генеральний штаб світової революції" [11, с. 230-245]. Ідеолог російського більшовизму В. Ленін та його соратники в 1918-1919 рр. наполягали на тому, що події в промислово розвинених країнах Європи розвивалися за "іншим сценарієм", ніж у Росії та були несприятливими для здійснення революції. Причину невдач революційних сил у цих країнах убачали у відсутності повноцінної партії, яка була би здатна протистояти соціал-демократії та залучити на свою сторону більшу кількість прихильників. Учасники Комінтерну також розуміли й наявність прямої конкуренції з учасниками відновленого II Інтернаціоналу. Зокрема, про це свідчать документи, що були ухвалені в період конституювання Комінтерну, зокрема, резолюція I Конгресу Комуністичного інтернаціоналу про ставлення до соціалістичних течій і до конференції в Берні в 1919 р. [1, с. 135-140]. Автори документа засуджували поведінку учасників II Інтернаціоналу в роки війни 1914-1918 рр., а спроби відновити діяльність II Інтернаціоналу, який себе дискредитував, на їхню думку, були нічим іншим, як спробами "гальванізувати труп II Інтернаціоналу". Соціал-демократів називали не інакше як "лакеями капіталу" [6, с. 66].

"21 вимога вступу до Комуністичного Інтернаціоналу" ставила членів соціалістичних партій у повну залежність від керівництва Комінтерну, першість у якому відігравали російські більшовики [3, с. 44]. У зв'язку із цим від участі в діяльності Комінтерну відмовилися більшість соціалістичних партій, що перебували на центристських позиціях. Відмова від участі в організації, яка

по-суті була під контролем російських більшовиків, а також відсутність прогресу в переговорах із правими соціал-демократами в питанні про підтримку війни і громадянського миру, спонукали центристів у лютому 1921 р. об'єднатися у Міжнародне робітниче об'єднання соціалістичних партій, більш відоме як Віденський 2½ Інтернаціонал [23]. Його утворення стало певним консенсусом в історії робітничого руху. Адже т. зв. "незалежні", тобто центристські, партії зуміли порозумітися й створити власний політичний та організаційний осередок. Творці Спільноти - представники ідеології австромарксизму, шукали свій шлях, що був посереднім між II і III Інтернаціоналом [22, s. 128-131].

Діяльність учасників Віденського 2½ Інтернаціоналу засвідчила їхню провідну роль у відновленні єдності в міжнародному соціалістичному русі та в пошуку нових шляхів його розвитку в повоєнний період. Разом із тим, зауважимо, що серед лідерів центристів теж не було єдиного бачення щодо перспектив подальшого розвитку організації. Провідні діячі Віденського 2½ Інтернаціоналу Ф. Адлер та О. Бауер мали різні погляди на можливість відновлення єдності в соціалістичному русі. Зокрема, в одному з листів до видатного німецького теоретика соціал-демократії К. Каутського Ф. Адлер обмежував завдання Віденського 2½ Інтернаціоналу приєднанням до організації всіх лівих соціалістів, аби відмежувати їх від пропаганди Комінтерну. Інша думка була в О. Бауера, який наполягав на першочерговості об'єднання центристів і правих. Лише після такого об'єднання, за словами О. Бауера, можна було б вирішувати інші важливі питання. Видатний австрійський теоретик марксизму пов'язував передумови утворення нового Інтернаціоналу з процесом консолідації німецької соціал-демократії. Без неї, на думку О. Бауера, не можна було говорити про єдність у міжнародному соціалістичному русі. Поряд із цим, питання об'єднання з комуністами він не брав до уваги [17, s. 140-170].

Центристи розуміли, що перспективи переговорів щодо можливого об'єднання соціалістичного руху були більшими в разі їх проведення з правими соціал-демократами, аніж комуністами. Як висловлювався Ф. Адлер, "головний противник, з ким нам доводиться боротися, - це не Женева, а Москва". Саме тому вже в липні 1921 р. представники відновленого II Інтернаціоналу, штаб-квартира якого перемістилась до Лондона, та учасники Віденського 2½ Інтернаціоналу розпочали переговори. Зауважимо, що однією з відмінностей у поглядах між правими соціал-демократами та центристами було те, що останні виступали за створення всеохоплюючого Інтернаціоналу, у якому комуністи не мали би більшості. Натомість праві соціал-демократи вважали таку участь неможливою.

Для розуміння суперечностей між II Інтернаціоналом, Комінтерном та Віденським 2½ Інтернаціоналом варто звернути увагу на програмні документи, які визначали їхню діяльність. Саме в них містились основні відмінності, що стояли на заваді їх теоретичному об'єднанню. Заснований на засадах "демократичного центрризму" Комуністичний Інтернаціонал наполягав на тому, що Жовтнева революція в Росії започаткувала процес остаточного "повалення буржуазії" у світовому масштабі. Тезу Комінтерну про наближення краху капіталізму не визнавали члени відновленого II Інтернаціоналу, які не відкидали можливості проведення низки реформ для покращення становища робітництва. Творці Віденського 2½ Інтернаціоналу вважали, що здобути владу соціалістам можна двома шляхами. Один із них - це загальна мобілізація народних мас із метою повалення так званих "буржуазних урядів", друга - це мобілізація цих мас до боротьби за здобуття більшості в

парламенті [23]. Вибір одного із цих шляхів мав залежати від умов розвитку окремої країни. На відміну від правих соціал-демократів центристи намагалися не порушувати питання слухності Жовтневої революції, а лише аналізували її досвід. Вони також переконували, що в Центральній, а тим паче Західній Європі владу можна здобути парламентським шляхом.

Наступна проблема стосувалася питання системи влади. Організатори Віденського 2½ Інтернаціоналу погоджувалися на запровадження "диктатури пролетаріату" за умов, якщо її характер залежатиме від рівня розвитку класової боротьби в певній країні, від сили пролетаріату й буржуазії та функцій представницьких органів. Саме тому у високорозвинених країнах, де пролетаріат становить більшість у суспільстві, диктатура буде встановлюватися державною владою. В інших же державах, де ще не визріли умови для мирного перейняття влади, слід установити диктатуру пролетаріату, основою якої будуть ради робітничих, військових і селянських депутатів. Здобуття політичної влади й установлення диктатури мало бути лише початковим етапом соціалістичної революції. Революція мала відбутися також у сфері суспільно-економічних відносин. Націоналізація приватного капіталу мала відбуватися поступово, щоб не зупиняти виробничий процес. Такі концепції зазнавали критики з боку більшовиків, які наполягали на необхідності ліквідації існуючого ладу та побудови цілковито нового устрою [7, с. 108-109]. Зокрема, тезу "демократичної диктатури пролетаріату" ідеолог більшовизму В. Ленін називав утопічною і дрібно-міщанською [8, с. 92-97].

Зважаючи на суперечності з Комінтерном, центристами було запропоновано скликання конференції робітничих партій різних напрямів, на яку було запрошено деякі компартії. Згодом ця ідея розширилася до ініціативи проведення світової робітничої конференції за участю представників трьох Інтернаціоналів. Зрештою, у січні 1922 р. центристи виступили із закликом проведення міжнародної конференції для обговорення двох питань: налагодження економічної ситуації після війни й вирішення подальшої стратегії соціалістичного руху. Це звернення учасників Віденського 2½ Інтернаціоналу активізувало дискусії щодо ймовірного об'єднання соціалістичних партій. Сприяла переговорам і зміна міжнародного становища Росії, яка поступово починала виходити з міжнародної ізоляції.

На міжнародній соціалістичній конференції, що проходила у квітні 1922 року, делегації від трьох Інтернаціоналів не зуміли дійти згоди щодо можливих шляхів відновлення єдності соціалістичного руху. Ухвалена спільна Декларація учасників конференції підтримала ідею проведення всесвітнього робітничого конгресу, однак у ній не було названо конкретних дат його можливого проведення.

Спеціально створений спільний Комітет із підготовки робітничого конгресу не зміг розпочати свою роботу через ідеологічні й політичні розбіжності його учасників. Рішуче відмовились від співпраці з Комінтерном учасники відновленого II Інтернаціоналу, які засуджували військові дії РСРП щодо сусідніх держав, а також переслідування політичних опонентів, зокрема російських есерів. На партійному засіданні Соціал-демократичної партії Німеччини один із провідних діячів О. Вельс доводив, що через ідеологічні й політичні розбіжності соціал-демократи не зможуть об'єднатися з комуністами. Діячі правих соціал-демократів, окрім того, вказували, що Комінтерн став інструментом зовнішньої політики Радянської Росії [19, с. 193]. Зауважимо, що в момент переговорів в Комітеті, у травні 1920 р., мав відбутися процес над 47 діячами партії есерів, які звер-

нулися за підтримкою до учасників II та Віденського 2½ Інтернаціоналів. Від імені останнього до влади Комінтерну апелював Ф. Адлер, який закликав допустити на судовий процес соціалістів західних країн [15, с. 6-7].

Відповідальність за зрив роботи Комітету поклав на "опортуністів", про що йшлося у спеціальному зверненні Комінтерну до робітників всіх країн [3, с. 49-51]. У публікаціях Комінтерну та інших виданнях комуністичних партій звинувачували соціалістів - противників утворення єдиного руху робітничого класу [21, с. 483-484]. Особливо гостро критикували тих, хто виступав у ролі захисників 47 есерів [25]. Ідеолог більшовизму В. Ленін переконував, що жодна політична сила не могла завадити комуністам перемогти над II і 2½ Інтернаціоналами [7, с. 97].

Розпад Комітету зруйнував ідею скликання світового робітничого конгресу та відбудови єдиного міжнародного об'єднання лівих партій. Ф. Адлер сприймав це як свою особисту поразку. З його "політичної наївності" у пресі насміхалися члени Комінтерну Г. Зінов'єв [5, с. 18-19] і К. Радек [24, р. 27-35]. Задоволений із цього був також Отто Вельс, який від початку негативно ставився до ідеї створення спільної з комуністами організації.

У таких умовах роль ініціаторів відновлення єдності в міжнародному соціалістичному русі, але вже без участі комуністів узяли на себе праві соціал-демократи [14, с. 33-36]. Вони виступили під гаслами створення "єдиного соціалістичного Інтернаціоналу", до якого мали увійти учасники Віденського 2½ Інтернаціоналу та відновленого II Інтернаціоналу. Доцільність існування організації кожний із учасників такого об'єднання розумів по-своєму: центристи вбачали в ньому засіб для протидії "наступу буржуазії", а праві соціал-демократи - дієвий механізм для стримування поширення комунізму.

Важливою передумовою об'єднання стало опрацювання загальної соціал-реформістської платформи, навколо якої б консолідувалися всі напрями міжнародного робітничого руху. Зауважимо, що різне бачення деяких речей між правими соціал-демократами й центристами відзначалося ще й раніше, на Бернській конференції в 1919 р. Тоді праві (Я. Брантінг, Е. Бернштейн, О. Вельс) за підтримки частини центрстів (К. Каутський,) засудили більшовизм і диктатуру пролетаріату [3, с. 41]. Водночас значна частина центрстів (Ф. Адлер, Ж. Лонге) уникали засудження комунізму, посиляючись на необхідність додаткового вивчення досвіду Радянської держави [3, с. 38]. Спільним знаменником позиції учасників конференції стали резолюції про міжнародне робітниче законодавство і про Лігу Націй, які орієнтували не на революцію, а на реформи шляхом співпраці з підприємцями та національними урядами. Спад революційного руху сприяв подальшій еволюції платформи центрстів праворуч від принципів проголошеного ними раніше "революційного соціалізму", що зблизило їх із правими соціал-демократами. Ці умови, хоча й включали визнання необхідності заміни капіталізму соціалізмом, класової боротьби як засобу визволення робітничого класу, зміцнення інтернаціональних зв'язків для боротьби проти війни, не вказували на необхідність захоплення влади пролетаріатом, не говорячи вже про диктатуру робітничого класу. Фактично праві соціал-демократи й центристи пристосували свою політику та ідеологію до умов часу й декларували наміри встановлення міцного миру, народного контролю над зовнішньою політикою держав, перетворення Ліги Націй на ефективний орган мирного врегулювання міжнародних конфліктів, гарантування незалежності новостворених держав та пошуку шляхів співробітництва всіх країн в умовах подальшого роззброєння держав. Зрештою, у травні 1923 р. у Гамбурзі було ого-

лошено про об'єднання та створення Соціалістичного Робітничого Інтернаціоналу (РСІ).

Висновки

Для учасників міжнародного лівого руху проблема пошуку "третього шляху" перебувала в площині не лише вибору між запропонованими правими соціал-демократами чи комуністами шляхами, але й перед прийняттям їхніх ідеологій та методів. Попри численні політичні дебати та зустрічі, наявність різного бачення перспективи формування нового повоєнного світоустрою стала на заваді відновленню єдності в соціалістичному русі та формування єдиної стратегії дій, а розкол між комуністами й соціал-демократами подолати так і не вдалося.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борьба большевиков за создание Коммунистического Интернационала. Материалы и документы. 1914-1919. - М. : Партиздат, 1934. - 245 с.
2. Бухвиц О. 50 лет функционерам германского рабочего движения / О. Бухвиц ; [пер. с нем.]. - М. : Госполитиздат, 1959. - 143 с.
3. Ватлин А. Ю. Взаимоотношения трех Интернационалов в 1919-1922 гг. Неизвестные документы / А. Ю. Ватлин // Новая и новейшая история. - 1993. - С. 35-56.
4. Датт П. Интернационал. Очерк истории коммунистического движения. 1848-196. / П. Датт. - М. : Прогресс, 1966. - 415 с.
5. Зиновьев Г. Е. Возрождение буржуазной идеологии и задачи партии: (доклад тов. Зиновьева на Всероссийской конференции РКП.) / Г. Е. Зиновьев. - Омск : Изд. В. В. Редакт. Совета, 1922. - 56 с.
6. Коммунистический Интернационал в документах. Решения, тезисы и воззвания конгрессов Коминтерна и пленумов ИККИ. 1919-1932 / [под ред. Бела Куна]. - М. : Партиздат, 1933. - 1007 с.
7. Ленин В. И. Новые времена, старые ошибки в новом виде / В. И. Ленин // Полн. собр. соч. Т. 44. - М. : Изд-во политической лит-ры, 1970. - С. 101-109.
8. Ленин В. И. Письмо к немецким коммунистам / В. И. Ленин // Полн. собр. соч. Т. 44. - М. : Изд-во политической лит-ры, 1970. - С. 88-100.

Малец Александр,

кандидат исторических наук,

Мукачевский государственный университет, г. Мукачево

ПОИСК "ТРЕТЬЕГО ПУТИ" В МЕЖДУНАРОДНОМ ЛЕВОМ ДВИЖЕНИИ В НАЧАЛЕ 1920-х гг.

В статье рассмотрено положение международного левого движения в условиях существования Версальской системы международных отношений. На конкретных примерах показаны различия в идеологических принципах существования Коммунистического Интернационала и Социалистического Рабочего Интернационала. Особое внимание уделено процессам объединения участников Бернского интернационала и Венского сообщества. Сделаны выводы о том, что разные взгляды на тактику и методы построения социалистического государства помешали объединению участников международного социалистического движения и вызвали окончательный раскол в первой половине 1920-х гг.

Ключевые слова: большевизм; социал-демократия; международные отношения; интернационал.

Malets Olexandr,

Candidate of Historical Sciences,

Mukachevo State University, Mukachevo city

THE SEARCH FOR THE "THIRD WAY" IN THE INTERNATIONAL LEFT MOVEMENT IN THE EARLY 1920's.

In this general paper the situation of the international left movement in the new geopolitical conditions that emerged after the end of the First World War is discussed. Subject matter related to ideological differences

9. Маккензи К. Коминтерн и мировая революция. 1919-1943 / К. Маккензи ; [пер. с англ. Г. Г. Петровой]. - М. : ЗАО Центрполиграф, 2008. - 450 с.

10. Могилевский С. А. Восстановление II Интернационала, 1919-1923 гг.: Из истории международных реформистских центров в годы революционного подъема / С. А. Могилевский. - Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1963. - 272 с.

11. Первый конгресс Коминтерна, март 1919 г. Протоколы конгрессов коммунистического интернационала / [под ред. Е. Короткого, Б. Куна, О. Пятницкого]. - М. : Партийное изд-во, 1933. - 275 с.

12. Фостер У. История трёх интернационалов: Международное социалистическое и коммунистическое движение с 1848 г. до настоящего времени: к изучению дисциплины / У. Фостер. - М. : Госполитиздат, 1959. - 617 с.

13. Циммервальдская и Кинтальская конференции. Официальные документы. - Ленинград-Москва : Книга, 1924. - 61 с.

14. Bulletin der Internationale. - 06.1922. - Nr. 3. - S. 33-36.

15. Adler F. An die Exekutive der Kommunistischen Internationale / F. Adler // Nachrichten der IASP. - 03.1922. - Nr. 3.

16. Akselrod P. Die Krise und die Aufgaben der internationalen Sozialdemokratie / P. Akselrod. - Zürich, 1915. - 46 s.

17. Bauer O. Bolszewizm a socjalna demokracja / O. Bauer. - Lwów, 1920. - 230 s.

18. Bernstein E. Die Internationale der Arbeiterklasse und der europäische Krieg / E. Bernstein. - Tübingen, 1915.

19. Cunow H. Epilog zur Genuefer Tragikomodie / H. Cunow // Die Neue Zeit. - 1922. - Nr 9. - 233 s.

20. Das sinkende Sowjestern // Vorwärts. - 17.05.1922. - S. 1-2.

21. Die II Internationale verhindert den Arbeiterweltkongress // Interekorr. - 07.05.1922. - Nr 62. - S. 480-487.

22. Lezer N. Zwischen Reformismus und Bolschewismus. Der Austromarxismus als Theorie und Praxis / N. Lezer. - Wien, 1968. - 600 s.

23. Protokoll der Internationalen Sozialistischen Konferenz in Wien: vom 22. bis 27. Februar 1921 [Elektronний ресурс]. - Wien, Wiener Volksbuchhandlung. 1921. - Режим доступу : <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/157365>.

24. Radek K. Theorie und Praxis der II 1/2 Internationale / K. Radek. - Hamburg, 1921. - 56 p.

25. Vandervelde E. Le process des SR à Moscou / E. Vandervelde, A. Wauters. - Bruxelles, 1922. - 98 p.

between ideological currents in the Second International as well as to practical steps of its participants in the direction of gaining power in the states is considered.

It is shown that military action in Europe intensified the split in the Second International, which existed in the form of a series of revisionist movements and movements in the middle of the unification before the First World War. The practical steps taken by the participants of the international labor movement in the direction of the restoration of the work of the Second International, which during 1914-1918 actually stopped its activities, are considered. Attention is drawn to the fact that mutual accusations of betrayal of the ideological principles of socialism, participation in the war on the side of the governments of the states of the Entente and the Fourth Alliance and the unresolved post-war problems have prevented the realization of this idea. That was the reason for the restoration of the Second International (Bern), the Vienna 2½ International (Vienna Community) and the Third (Communist) International. Specific examples show the differences in the ideological principles of the existence of the Communist International and other members of the international labor movement.

Particular attention is paid to the process of uniting the participants of the Bern International and the Vienna Community into the Socialist Workers' International. It was investigated that an important precondition for the unification was the elaboration of a general socialist-reformist platform, around which all the directions of the international labor movement would be consolidated. Separately, the position of the members of the Comintern is shown, as well as the factors considered include as Bolshevik authorities in Russia and the unstable international situation in post-war Europe.

It is concluded that the diversity of views on tactics and methods of constructing a socialist state, against the backdrop of changing the political map of the world (the collapse of empires), prevented the unification of participants in the international socialist movement and caused their final split in the first half of the 1920's.

Key words: bolshevism; social democracy; international relations; international.

REFERENCES

1. Partizdat (1934). The struggle of the Bolsheviks for the creation of the Communist International. Materials and documents. 1914-1919. Moscow, 245 p. (rus)
2. Buchvits, O. (1959). 50 Years to Functionaries of the German Workers Movement. *Gorlizdat*, Moscow, 143 p. (rus)
3. Vatiin, A.Y. (1993). Mutual relations of the three Internationals in 1919-1922. Unidentified documents. *Novaya i noveyshaya istoriya*: 35-56 pp. (rus).
4. Datt, P. (1966). International. Essay on the history of the communist movement. 1848-1963 [translat.]. *Progress*, Moscow, 415 p. (rus).
5. Zinoviev, G.E. (1922). Revival of bourgeois ideology and the tasks of the party: (Comrade Zinoviev's report at the All-Russian Conference of the RKP). - *Izdatelstvo V.V.Redakcionnogo Sovieta*. Omsk: 56 p. (rus).
6. Partizdat (1933). The Communist International in the documents. Decisions, theses and appeals of the congresses of the Comintern and the plenary sessions of the ICCL. 1919-1932. Moscow: 1007 p. (rus).
7. Lenin, V. I. (1970). New Times, Old Mistakes in a New View. Vol. 44. *Publishing House of Political Literature*, Moscow: 101-109 pp. (rus).
8. Lenin, V. I. (1970). Letter to the German Communists. T. 44. *Publishing House of Political Literature*, Moscow: 88-100 pp. (rus).
9. McKenzie, K. (2008). The Comintern and the World Revolution. 1919-1943 [translat.]. *ZAO Tsentropoligraf*. Moscow: 450 p. (rus).
10. Mogilevsky, S. A. (1963). Restoration of the Second International, 1919 - 1923: From the history of international reformist centers in the years of revolutionary upsurge. *Leningrad State University*, Leningrad. 272 p. (rus).
11. Protocols of the congresses of the Communist International (1933). The First Congress of the Comintern, March 1919. *Party Publishing House*, Moscow: 275 p. (rus).
12. Foster, W. (1959). History of the Three Internationals: The International Socialist and Communist Movement from 1848 to the present time: to the study of discipline. *Gospolitizdat*, Moscow. 617 p. (rus).
13. Zimmerwald and Kienthal conferences (1924). Official documents. *Kniga Publishing*, Leningrad-Moscow, 61 p. (rus).
14. *Bulletin der Internationale* 06.1922, nr. 3, s. 33-36. (germ).
15. Adler, F. (1922). An die Exekutive der Kommunistischen Internationale [To the executive of the Communist International]. *Nachrichten der IASP*, nr. 3. (germ).
16. Akselrod, P. (1915). Die Krise und die Aufgaben der internationalen Sozialdemokratie [The crisis and the tasks of international social democracy]. *Zürich*, 1915, 46 s. (germ).
17. Bauer, O. (1920). Bolshevism and Social Democracy. *Lviv*. 230 p. (pol).
18. Bernstein, E. (1915). Die Internationale der Arbeiterklasse und der europäische Krieg [The International of the working class and the European war]. *Tübingen*. (germ).
19. Cunow, H. (1922). Epilog zur Genuefer Tragikomodie [Epilogue to Genuefer tragicomedy]. «*Die Neue Zeit*», nr 9, 233 s. (germ).
20. Das sinkende Sowjestern. «*Vorwärts*» 17.05.1922, s. 1-2. (germ).
21. Die II Internationale verhindert den Arbeiterweltkongress [The II Internationale prevents the Workers' World Congress]. «*Interekorr*» 07.05.1922, nr 62, s. 480-487. (germ).
22. Lezer, N. (1968). Zwischen Reformismus und Bolschewismus. Der Austromarxismus als Theorie und Praxis [Between reformism and Bolshevism. Austromarxism as theory and practice]. *Wien*, 1968. 600 s. (germ).
23. Protokoll der Internationalen Sozialistischen Konferenz in Wien: vom 22. bis 27. Februar 1921 [Minutes of the International Socialist Conference in Vienna: 22nd to 27th February 1921]. *Wien, Wiener Volksbuchhandlung*. 1921. Access mode: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/157365>. (germ).
24. Radek, K. (1921). Theorie und Praxis der II ½ Internationale [Theory and practice of II ½ International]. *Hamburg*. 56 p. (germ).
25. Vandervelde, E. and Wauters (1922). A. Le process des SR à Moscou [The process of SR in Moscow]. *Bruxelles*. 98 p. (fr).